

MODERN STATE OF THE HEALTH OF THE POPULATION IN UKRAINE

Kryvych I.P., Chumak Yu.Yu., Gusieva H.M.

СУЧАСНИЙ СТАН ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

**КРИВИЧ І.П.,
ЧУМАК Ю.Ю.,
ГУСЕВА Г.М.**

Національний педагогічний
університет
ім. М.П. Драгоманова,
м. Київ

оловне завдання держави – забезпечити високу якість життя громадян, благополуччя та добробут суспільства, обов'язковою умовою якого є високий рівень здоров'я населення. «Життя та здоров'я – це найцінніше, що ми маємо», – Пан Гі Мун, Генеральний секретар ООН (2007 р.).

З проголошенням України незалежною державою у фокусі уваги завжди залишалася сфера охорони здоров'я. З метою подальшого розвитку процесу реформування галузі розроблено Національну стратегію реформування системи охорони здоров'я України на 2015-2020 роки, яка є складовою

Національного плану з реформування, затвердженого президентом України 12.01.2015 р. № 5/2015 «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» та урядом України Програма діяльності Кабінету Міністрів України, схвалену Верховною Радою України (11.12.2014 р. № 26-VIII). Стратегія є рамковим документом, що формує контекст, бачення, принципи, пріоритети, задачі та основні подальші кроки реформування української системи охорони здоров'я. Від січня 2018 року дано старт медичній реформі (№ 6327 від 19.10.2017 р.).

В Україні йде процес адаптації до міжнародних удоско-

СУЧАСНИЙ СТАН ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Кривич І.П., Чумак Ю.Ю., Гусева Г.М.
*Національний педагогічний університет
ім. М.П. Драгоманова, м. Київ*

Проведено ретроспективний та проспективний аналіз показників захворюваності та поширеності хвороб населення України за 1990-2017 роки за матеріалами галузевої статистичної звітності та фахових видань, що дали можливість охарактеризувати сучасний стан здоров'я населення і визначити тенденції захворювання і поширеності хвороб у державі.

Метою дослідження є вивчення та аналіз тенденції стану здоров'я населення України.

Матеріали та методи дослідження.

Матеріалами досліджень слугували дані галузевої статистичної звітності і фахових видань за 1990-2017 роки, а також щорічні доповіді МОЗ України, ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України» «Про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я». Основним методом дослідження був статистичний фактичного та аналітичного матеріалу, що формує цілісне уявлення про здоров'я та медико-демографічний стан у державі.

Результати. Виявлено, що за роки незалежності України проблемам поліпшення здоров'я приділяється недостатньо уваги.

Чисельність населення стрімко скорочується. Витрати на охорону здоров'я в Україні порівняно з європейськими державами низькі. Структура захворюваності за останні 10-15 років змінилася. Особливу тривогу викликають найменш захищені групи населення: діти і підлітки, літні люди. Важливу роль у формуванні показників захворюваності населення відіграють хронічні неінфекційні хвороби, рівень яких за 2005-2010 роки значно зріс. Загальна патологічна ураженість дітей шкільного віку також зросла і мала істотно вищий рівень серед дівчат, ніж у хлопців. Показники захворюваності на розлади психіки та поведінки в Україні збільшилися. Поширеність розладів психіки та поведінки мала свої особливості у різних регіонах. Рівні захворюваності та поширеності хвороб у дітей 0-17 років були досить високими і мали хвилеподібний характер.

Висновки. Реалізація здійснення державних і галузевих заходів з покращання здоров'я населення України, кардинальна перебудова суспільного світогляду стосовно причин і наслідків значного погіршення здоров'я населення може бути вирішена радикальним способом збереження та зміцнення здоров'я як власного, так і суспільного.

Ключові слова: населення України, захворюваність населення, поширеність хвороб, регіональні показники.

налень політики у галузі охорони здоров'я в Європі – загальноєвропейської політики «Здоров'я для всіх» («ЗДВ-21»), метою якої визначено реалізацію кожною людиною повною мірою свого потенціалу здоров'я. Під потенціалом здоров'я розуміють максимально досяжний рівень здоров'я людини. Україна однією з перших заявила про наміри дотримання політики «ЗДВ-21». У зв'язку з цим були розроблені і впроваджуються національні, державні та цільові програми: «Діти України», «Генетичний моніторинг України», «Здоров'я літніх людей», «Цукровий діабет», «Комплексні заходи боротьби з туберкульозом», «Дитяча онкологія», «Програма профілактики СНІДу та наркоманії», «Планування сім'ї», «Репродуктивне здоров'я», «Здорова нація – здорова держава» тощо. Реалізація заходів, передбачених цими програмами, дозволяє суттєво поліпшити здоров'я людей, а здоровий спосіб життя є запорукою фізичного, психічного, соціального і духовного благополуччя, гармонійного розвитку особистості. Крім того, ВООЗ прийняла Глобальний план з профілактики неінфекційних захворювань та боротьби з ними на 2013-2020 роки, яким визначено дев'ять глобальних цілей і систему моніторингу [5].

Представники різних наук та фахів робили спроби проникнути у таємниці феномену здоров'я, визначити його сутність, щоб навчитися вміло керувати ним, економно використовувати здоров'я протягом усього життя та знаходити засоби його збереження і зміцнення.

Згідно з визначенням ВООЗ «здоров'я є станом повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб та фізичних вад». Здоров'я громадян держави є національним пріоритетом. Науково обґрунтована, про-

ОХОРОНА ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

думана, з високим рівнем відповідальності за здоров'я та благополуччя населення, політика держави має забезпечувати ефективну діяльність медичної сфери, активно здійснювати реформи у галузі.

За роки незалежності України було чимало здобутків, між тим, суспільні перетворення в умовах гострої і затяжної соціально-економічної кризи, військових дій на сході країни вкрай негативно позначилися на відтворенні населення й обернулися значними демографічними втратами. Населення України давно вже не налічує 52 мільйони, кількість дітей не становить і 20% населення країни. Від 1989 року в Україні зафіксовано демографічну кризу, яка продовжує набирати значні негативні оберти [2].

У XXI століття Україна вступила з одним з найгірших серед європейських націй показниками життєздатності населення та тягарем багатьох невирішених соціально-демографічних проблем, які істотно ускладнилися після відкритої агресії Росії проти України.

Згідно з даними Інституту демографії соціальних досліджень НАН України імені М.П. Птухи та Держстату України чисельність населення держави на 01.07.2020 становила 41762,1 осіб (останнє оновлення 20.08.2020), без урахування окупованих територій Криму, м. Севастополя й частини Донбасу. Чисельність населення України стрімко скорочується. За 1990-2020 роки воно

зменшилося на 10238,1 осіб, тобто на понад 10 мільйонів.

Демографічний розвиток України визначається взаємодією трьох головних демографічних процесів: народжуваності, смертності та міграції. Кожен з цих процесів у сучасній Україні відбувається у кризовому режимі.

Метою проведеної роботи є вивчення і аналіз тенденції стану здоров'я населення України.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалами досліджень слугували дані галузевої статистичної звітності і фахових видань за 1990-2017 роки, а також щорічні доповіді МОЗ України, ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України» «Про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України», а також дані різних фахових видань, що дають можливість охарактеризувати сучасний стан здоров'я населення України і визначити тенденції захворюваності та поширеності хвороб. Основним методом дослідження став статистичний фактичний та аналітичний матеріал, що формує цілісне уявлення про здоров'я і медико-демографічний стан у державі.

Результати. Визначення тенденції захворювання та поширеності хвороб є одним з важливих показників стану здоров'я населення України.

Так, захворюваність населення України, за даними звернень до лікувально-профілактичних закладів протя-

гом 1990-2000 років, становила 59,0-67,7 тис. випадків на 100 тис. населення з коливаннями в окремі роки. Загалом рівень захворюваності населення України 2000 року (67677,8 на 100 тис. нас.) мав майже таку саму величину, як і 1991 р. (67395,5 на 100 тис. нас.). Структура захворюваності за 10-річний період змінилась у зв'язку зі зміною питомої ваги хвороб органів дихання, травм та отруєнь і збільшенням частки хвороб систем кровообігу, сечостатевої і кістково-м'язової та сполучної тканини.

Протягом цього 10-річного періоду поширеність хвороб серед населення України зросла. Якщо 1991 року її рівень становив 120,4 тис. на 100 тис. нас., то 2000 р. він сягнув 148,1 тис. на 100 тис. нас. Основну структуру поширеності хвороб в Україні, як і у більшості європейських країн, становлять неінфекційні хронічні хвороби, зокрема хвороби системи кровообігу, злоякісні новоутворення, ендокринні та алергічні захворювання, а також соціально небезпечні інфекційні хвороби, зокрема туберкульоз, ВІЛ/СНІД, хвороби, що передаються статевим шляхом. Збільшення поширеності хвороб в окремих вікових групах населення мали суттєві відмінності. Найбільшими темпами росла поширеність хвороб серед підлітків (на 73,7%), найменшими – серед дітей (на 13,4%), причому кількість хворих дівчаток в 1,5 рази була більшою, ніж хлопчиків (42,7% і 28,6%). Перші рангові місця у структурі поширеності хвороб дітей шкільного віку на 1000 дитячого населення посіли хвороби органів дихання (507,5‰), нервової системи і органів чуття (131,2‰), хвороби органів травлення (129,1‰), інфекційні та паразитарні хвороби (62,2‰), хвороби шкіри та її придаткового апарату (61,7‰), травми і отруєння (48,3‰), хвороби кіст-

ково-м'язової системи та сполучної тканини (47,8‰). У підлітків (15-17 років) на 1000 населення відповідного віку рангові місця належали захворюванням органів дихання (373,9‰), нервової системи і органів чуттів (165,7‰), органів травлення (102,5‰), хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини (57,7‰), сечостатевої системи (45,4‰), інфекційні й паразитарні хвороби (33,6‰).

Найвищі показники поширеності хвороб у дітей і підлітків були у м. Києві, Черкаській, Чернігівській, Дніпропетровській, Харківській областях згідно з епідеміологічними дослідженнями ДУ «Харківський науково-дослідний інститут охорони здоров'я дітей і підлітків АМН України» за 1990-1995 роки [1, 3, 7].

Важливою характеристикою соціального благополуччя населення є стан психічного здоров'я. В умовах соціально-економічної нестабільності збільшилася кількість випадків психічних захворювань з ускладненим перебігом. Протягом 1990-2000 років захворюваність на розлади психіки зросла на 9,7%, а поширеність хвороб – на 4,6% і становила 2000 року 1202549 осіб, тобто 2% від загальної кількості населення України. У структурі захворюваності переважали психічні розлади несприятливого характеру. Міське населення мало вищі рівні захворюваності порівняно з сільським. Поширення психічних розладів у дітей значно перевищувало цей показник у дорослих (відповідно 291,6 і 244,9 на 100 тис. нас.) [3, 6, 8].

Показники захворюваності та поширеності хвороб протягом наступного десятиріччя (2000-2010) були такими.

Захворюваність населення України, за даними звернень до лікувально-профілактичних закладів (рівень первинної захворюваності), коливалася у межах від 67395,5

(2000 р.) до 72255,4 на 100 тис. нас. (2010 р.). Так, 2008 року кількість відвідувань з приводу виявлених хвороб становила 70285,6 на 100 тис. нас. і була вищою порівняно з 2003 роком на 3,1%, але нижчою порівняно з 2007 на 0,45%.

За 2003-2008 роки захворюваність населення України коливалася у межах від 68188,3 на 100 тис. нас. до 70285,6.

Рівні захворюваності дорослого населення 2010 року перевищували відповідний загальноукраїнський показник (56556,5 на 100 тис. відповідного населення). Найвищі рівні захворюваності зареєстровано у м. Києві, Вінницькій, Івано-Франківській, Львівській областях.

У структурі захворюваності населення загалом у 2000-2010 роках найбільша частка належала хворобам органів дихання (42,1%), системи кровообігу (7,6%), травмам та отруєнням (6,97%), хворобам сечостатевої системи (6,6%), шкіри та підшкірної клітковини (5,9%), ока та його придаткового апарату (4,9%), кістково-м'язової системи та сполучної тканини (4,8%), деяким інфекційним та паразитарним хворобам (4,8%). Сумарна частка цих хвороб у структурі захворюваності становили 82,5%.

Поширеність хвороб у цей період зросла на 11,0% від 163294,5 випадків на 100 тис. нас. (2003 р.) до 183990,8 (2010 р.). Найвищою вона була у м. Києві, Вінницькій, Черкаській, Дніпропетровській, Харківській, Київській областях.

Структуру поширеності формували переважно хвороби системи кровообігу (30,5%), органів дихання (19,9%), травлення (9,7%), кістково-м'язової системи та сполучної тканини (5,5%), сечостатевої системи (5,4%), ока та його придаткового апарату (4,9%), ендокринні хвороби, розлади харчування та порушення обміну речовин (4,3%). Сумарна част-

MODERN STATE OF THE HEALTH OF THE POPULATION IN UKRAINE

Kryvych I.P., Chumak Yu.Yu., Gusieva H.M.
National Pedagogical Dragomanov University,
Kyiv, Ukraine

A retrospective and prospective analyses of the rate of incidence and prevalence of diseases of the population of Ukraine over 1990-2017 were carried out on the basis of sectoral statistical reports and professional editions, which made it possible to characterize the current state of health and identify the tendencies in the incidence and disease prevalence in the country.

Objective: We studied and analyzed the tendencies of the health state of the population in Ukraine.

Materials and methods: We used the data of the sectoral statistical reports and professional editions over 1990-2017, as well as the annual report «On the State of Health of the Population, Sanitary-and-Epidemiological Situation, and Results of the Activity of Health Care System» by the Ministry of Health of Ukraine, State Institution «Ukrainian Institute for Strategic Studies, Ministry of Health of Ukraine». The method of the statistical analysis of the factual and analytical material was used as a main one, it forms a holistic view of health and medico-demographic situation in the country.

Results: During the years of Ukraine's independence, insufficient attention has been paid

to the problems of health improvement. The population numbers is falling sharply. In Ukraine, health care costs are low in comparison with the European countries. The structure of morbidity has changed over the last 10-15 years. The most vulnerable groups: children and adolescents, the elderly are of particular concern. An important role in the formation of morbidity rates is played by chronic non-communicable diseases, their level increased significantly in 2005-2010. The general pathological incidence of school-age children in those years also increased and had a significantly higher level among girls than boys. The incidence rate of mental and behavioral disorders in Ukraine has increased. The prevalence of mental and behavioral disorders had its own features in different regions. The rates of incidence and prevalence of diseases in the children of 0-17 years old of age were quite high and had a wavy nature.

Conclusions: The implementation of the state and sectoral measures for the improvement of the health of the population of Ukraine, a cardinal reconstruction of the public view regarding the causes and consequences of a significant deterioration in the health of the population can be solved by a radical way of the preservation and strengthening of both personal and public health.

Keywords: population of Ukraine, morbidity of the population, prevalence of diseases, regional indicators.

ка цих хвороб у структурі поширеності становила 80,2%.

За поширеністю хвороб найвищі рівні для обох статей мали хвороби системи кровообігу.

У ці роки відзначене підвищення рівня інфекційних та паразитарних хвороб, причому проти більшості з них не існує засобів профілактики і лікування. У низки збудників цих хвороб сформувалася резистентність до хіміо-препаратів. Так, 2008 року рівень захворюваності на деякі інфекційні та паразитарні хвороби становив 2769,9 на 100 тис. нас., 2007 року – 2781,6, а 2003 він був ще вищим – 2822,2 на 100 тис. нас.

Незважаючи на зменшення загалом у 2007-2008 роках на 12,5% вперше виявлених таких інфекційних та паразитарних хвороб існували регіони, де рівень захворюваності був значно вищим: у

м. Севастополі, Житомирській, Івано-Франківській, Дніпропетровській, Волинській, Донецькій та Одеській областях.

Крім того, важливу роль у формуванні показників захворюваності населення відіграли хронічні неінфекційні хвороби, рівень яких за ці роки значно збільшився. Так, мало місце зростання кількості новоутворень, у тому числі злоякісних. Рак був причиною 14% усіх смертельних випадків і посів друге місце у структурі причин смертності. 2005 року онкологічна захворюваність в Україні становила 334,4 на 100 тис. нас., а 2008 р. – 879,5 на 100 тис. нас., збільшившись порівняно з 2003 р. на 6,4%. Причому злоякісні новоутворення частіше реєструвалися у міських жителів: 347,1 на 100 тис. нас. проти 297,0 у сільських мешкан-

ців. Кількість хворих була найвищою у м. Севастополі, Миколаївській області, АР Крим, Одеській області, м. Києві, Київській і Черкаській областях [7, 9].

Негативною тенденцією у здоров'ї населення є збільшення захворюваності на хвороби крові і кровотворних органів та окремі порушення з залученням імунного механізму, які на понад 90% представлено анемією.

Так, 2008 р. порівняно з 2003 р. рівень вперше виявлених хвороб крові і кровотворних органів зріс з 490,8 до 493,9 на 100 тис. нас. Поширеність цих хвороб за 2003-2008 роки зросла на 8,6%. Захворюваність на анемії 2008 р. становила 478,2 на 100 тис. населення, поширеність – 1660,5 на 100 тис. нас. Найбільші рівні захворюваності на анемії було зареєстровано у Рівненській, Івано-Франківсь-

кій, Черкаській, Вінницькій, Хмельницькій областях [7, 9].

Щодо окремих вікових груп, то захворюваність у цей період була найвищою серед дітей і підлітків, а поширеність – серед літніх людей.

Загальна патологічна ураженість дітей шкільного віку 2007 року становила 2167,1 на 1000 нас. і мала істотно вищий рівень серед дівчаток, ніж у хлопчиків (відповідно 2435,0 і 1883,3 на 1000 нас.) [1, 3, 7, 9].

Від 2005 року рівень захворюваності та смертності населення почав знижуватися. Основними причинами смертності населення України у 2000-2010 роках були захворювання системи кровообігу (61,5‰), новоутворення (12,8‰), нещасні випадки, отруєння та травми (10‰), хвороби органів дихання (4,2‰). Як і у минулому десятиріччі, спостерігався високий рівень смертності серед населення працездатного віку, особливо чоловіків, що є наслідком не так біологічних факторів, як результатом нездорового способу життя, несприятливих умов праці, зловживання алкоголем та курінням, стресів, викликаних соціальними причинами [2].

Щодо аналізу показників захворюваності на розлади психіки та поведінки в Україні у 2000-2010 роках виявлено зменшення їх на 6,7%. Так, 2000 р. показник захворюваності у середньому становив 260,7 на 100 тис. нас., а на початок 2002 р. – 248,2 на 100 тис. нас. 2006 року цей

показник знизився до 230,9, проте у 2007 і 2008 роках відзначалося його збільшення до 242,3 і 249,3 на 100 тис. нас. відповідно. Від 2009 року показники захворюваності на розлади психіки та поведінки знову набули тенденції до зниження (232,4 на 100 тис. нас.). Найвищі показники захворюваності на розлади психіки та поведінки 2009 р. реєструвалися у Житомирській, Київській та Чернігівській областях, а нижчі – у Волинській, Івано-Франківській областях та м. Києві [6, 8, 9].

Аналіз поширеності психічних та поведінкових розладів у 2000-2009 роках свідчив, що наприкінці 2009 р. у психіатричних закладах під диспансерним та консультативним спостереженням перебували 1171133 дорослих осіб з різними формами цієї патології (2548,0 на 100 тис. нас.). За 10-річний період цей показник поступово збільшився на 4,8% (2430,9 на 100 тис. нас.). Найвищі за інтенсивністю поширеності розладів психіки та поведінки у 2009, як і у попередні роки, реєструвалися у Черкаській, Херсонській та Донецькій областях, найнижчі – у Вінницькій, Полтавській областях та м. Києві [6, 8, 9].

Показники психічних розладів у дітей і підлітків 2000 року становили 291,6 на 1000 населення. 2007 року показники захворюваності зменшилися на 15,5%.

У підлітків ці показники були значно вищими і реєструвалися у третини, збільшившись у 2,5 рази (2009 р. – 37,4‰, 1997 р. – 14,4‰). Діти шкільного віку, незалежно від статі, мали психічні розлади (390,3 на 1000 населення), а у дітей дошкільного віку в 1,5 рази було менше захворювань нервової системи [3, 6, 8, 9].

Аналіз захворюваності і поширеності хвороб населення України у 2010-2017 роках виявив такі тенденції. За 2018-2019 роки інформа-

ції недостатньо. МОЗ України не виклав у загальнодоступний інтернет-ресурс «Щорічні доповіді про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я 2018, 2019 рр.», мабуть, через підготовку до старту і впровадження медичної реформи у галузі. А 2020 року головним стало вирішення проблеми з пандемією COVID-19. Крім того, з урахуванням окупації АР Крим та м. Севастополя, а також проведенням Операції Об'єднаних Сил (ООС) на території Луганської та Донецької областей дані з вищенаведених регіонів наразі або відсутні, або неповні за певний проміжок часу, тому не можуть бути використаними для повноцінного порівняння та аналізу у динаміці за останні роки.

Аналіз захворюваності та поширеності хвороб у 2010-2011 роках виявив їх зростання (2010 р. – 56556,3 на 100 тис. нас., 2011 р. – 77613,7) і (2010 р. – 183990,8 на 100 тис. нас., 2011 р. – 187089,0). У 2012-2014 роках сталося поступове зниження захворюваності на 8,6% (2012 р. – 68558,1 на 100 тис. нас.; 2013 р. – 68376,9; 2014 р. – 67677,8) і поширеності на 8,26% у 2014 р. порівняно з 2012 р. (2012 р. – 185462,7; 2013 р. – 185650,9; 2014 р. – 170128,0 на 100 тис. нас.) [4, 7, 10]. Після чого у 2015-2016 роках відбулося зниження рівня первинної захворюваності населення на 2,5% порівняно з 2013 та 2014 роками (62651,3 на 100 тис. нас. 2015 р.; 64242,4 – 2016 р.), а у 2017 р. (62734,0 на 100 тис. нас.) відбулося зниження на 8,2% щодо 2013 року і на 2,3% – 2016 р.

Аналогічні тенденції до зниження спостерігалися і з показниками поширеності хвороб серед населення України: на 2,5% у 2016 р. порівняно з 2015 роком (2016 р. – 172692,9; 2015 р. –

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Кривич И.П., Чумак Ю.Ю., Гусева А.М.
Национальный педагогический университет
им. М.П. Драгоманова, г. Киев, Украина

Проведен ретроспективный и проспективный анализ показателей заболеваемости и распространенности болезней населения Украины за 1990-2017 годы по материалам отраслевой статистической отчетности и профессиональных изданий,

Цель исследования: изучение и анализ тенденций состояния здоровья населения Украины.

Материалы и методы исследования.

Материалами исследований послужили данные отраслевой статистической отчетности и профессиональных изданий за 1990-2017 годы, а также ежегодные доклады МОЗ Украины, ГУ «Украинский институт стратегических исследований МОЗ Украины» «О состоянии здоровья населения, санитарно-эпидемиологической ситуации и результатах деятельности системы охраны здоровья». Основным методом исследования был статистический фактический и аналитический материал, который формирует целостное представление о здоровье и медико-демографическом состоянии в государстве.

Результаты. Выявлено, что за годы независимости Украины проблемам улучшения здоровья уделяется недостаточно внимания. Численность населения стремительно сокращается. Расходы на здравоохранение в Украине по сравнению с европейскими госу-

дарствами низкие. Структура заболеваемости за последние 10-15 лет изменилась. Особую тревогу вызывают наименее защищенные группы населения: дети и подростки, пожилые люди. Важную роль в формировании показателей заболеваемости населения играют хронические неинфекционные болезни, уровень которых за 2005-2010 годы значительно вырос. Общая патологическая заболеваемость детей школьного возраста в эти годы также выросла и имела существенно более высокий уровень среди девочек, чем у мальчиков. Показатели заболеваемости расстройствами психики и поведения в Украине увеличились. Показатели распространенности расстройств психики и поведения имели свои особенности в разных регионах. Уровни заболеваемости и распространенности болезней у детей 0-17 лет были достаточно высокими и имели волнообразный характер.

Выводы. Реализация осуществления государственных и отраслевых мероприятий по улучшению здоровья населения Украины, кардинальная перестройка общественного мировоззрения относительно причин и последствий значительного ухудшения здоровья населения может быть решена радикальным способом сохранения и укрепления здоровья как собственного, так и общественного.

Ключевые слова: население Украины, заболеваемость населения, распространенность болезней, региональные показатели.

171096,7 на 100 тис. нас.), а також на 7,69% і 0,76% у 2017 р. порівняно з 2013 р. та 2016 р. відповідно (2017 р. – 171376,5; 2013 р. – 185650,9; 2016 р. – 172692,9 на 100 тис. нас.) [4, 10, 11].

Зниження показників захворюваності від 2014 року в Україні не свідчить про покращання стану здоров'я населення у цей період. Такі значні позитивні тенденції пояснюються переважно складними демографічними процесами, що відбувалися у країні, а також відсутністю або частковістю даних, які не можуть бути використаними для порівняння і аналізу у динаміці за останні роки.

Основну структуру поширеності хвороб, як і у більшості європейських країн, становили неінфекційні хронічні хвороби.

Так, протягом 2011-2015 років відзначали зростання

питомої ваги таких класів хвороб: новоутворення (від 2,2% – 2011 р. до 2,4% – 2015 р.), ендокринних хвороб, розладів харчування та порушень обміну речовин (від 4,6% до 5% відповідно), хвороб нервової системи (від 2,6% до 2,7%), хвороб органів травлення (від 9,6% до 9,9%), хвороб сечостатевої системи (від 5,4% до 5,5%) [4, 7, 10].

За п'ять років (2013-2017) розподіл рейтингових місць у структурі поширеності хвороб серед населення України за класами хвороб залишається фактично незмінним, а саме перше рейтингове місце посідали хвороби системи кровообігу (30,9% – 2017 р.), друге – хвороби органів дихання (20,1% – 2017 р.), третє місце належить хворобам органів травлення (9,8% – 2017 р.), четверте рейтингове місце 2017

року посіли хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини (5,45%), тоді як протягом попередніх років (2013-2016) вони перебували на п'ятому місці; на п'яте місце 2017 р. з четвертого рейтингового місця перейшли хвороби сечостатевої системи (5,41%). Протягом 2013-2017 років у структурі поширеності хвороб спостерігалось збільшення частки таких класів хвороб: ендокринних хвороб, розладів харчування та порушення обміну речовин (від 4,84% 2013 р. до 5,06% 2017 р.), хвороб нервової системи (від 2,58% 2013 р. до 2,72% 2017), хвороб кістково-м'язової системи та сполучної тканини (від 5,37% 2013 р. до 5,45%), вроджених вад розвитку, деформацій та хромосомних аномалій (від 0,38% до 0,42%). Питома вага інших класів хвороб у структурі

поширеності хвороб серед населення країни за аналізований період мала тенденцію до зниження [10, 11]. За 2013-2017 роки рівень поширеності хвороб серед населення України знизився за дев'ятьма класами хвороб: за класом хвороб крові і кровотворних органів та окремих порушень з залученням імунного механізму (на 8,59% порівняно з 2013 р., на 1,34% – з 2016 р.), за класом розладів психіки та поведінки (на 13,30% та 0,69%), за класом хвороб нервової системи (на 2,55% і 0,24%), хвороб вуха і соскоподібного відростка (на 10,65% і 0,34%), за класом хвороб системи кровообігу (на 9,42% і 0,09%), за класом хвороб органів дихання (на 3,84% і 3,41%), за класом хвороб органів травлення (на 6,86% і 0,55%), хвороб сечостатевої системи (8,05% і 1,11%), за класом травм, отруєнь та деяких наслідків дій зовнішніх чинників (на 12,88% і 0,23%).

Протягом 2013-2016 років відбулося зростання поширеності класу вроджених вад розвитку, деформацій та хромосомних аномалій на 1,35% (2013 р.) та на 3,04% (2016 р.) [10, 11]. За усіма іншими класами хвороб спостерігалася тенденція зниження показника поширеності 2017 р. порівняно з 2013 і його збільшення 2017 р. порівняно з попереднім: деякі інфекційні та паразитарні хвороби – зниження рівнів поширеності на 16,45% порівняно з 2013 р. і зростання на 1,64% порівняно з 2016 р.; новоутворення – зниження на 2,99% порівняно з 2013 р. і

зростання порівняно з 2016 р. на 1,51%; ендокринні хвороби, розлади харчування та порушення обміну речовин – зниження на 3,41% порівняно з 2013 р. і зростання на 1,25% порівняно з 2016 р.; хвороби ока та його придаткового апарату – зниження на 10,20% порівняно з 2013 р. та зростання на 0,27% порівняно з 2016 р.; хвороби шкіри та підшкірної клітковини – зниження на 7,43% порівняно з 2013 р. та зростання на 0,35% порівняно з 2016 р.; хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини – зниження поширеності на 6,3% порівняно з 2013 р. та зростання на 0,34% порівняно з 2016 р.

Показникам рівня поширеності хвороб серед населення України загалом 2017 року, як і у попередні роки, притаманна регіональна диференціація. Так, найвищі рівні поширеності хвороб мали м. Київ, Дніпропетровська, Київська, Чернігівська, Вінницька області, нижчі – Херсонська, Львівська, Сумська.

Протягом 2013-2017 років відбувалося поступове зниження рівнів первинної захворюваності населення України. Так, рівень первинної захворюваності 2015 року був нижчим порівняно з 2011 за усіма основними класами хвороб. 2016 року відбулося зростання рівнів первинної захворюваності порівняно з 2015 р. по Україні на 2,4%.

Поступове зростання відбувалося за п'ятьма класами хвороб: новоутворення – на 1,05%, хвороби органів дихання – на 0,24%, хвороби шкіри та підшкірної клітковини – на 0,01%, хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини – на 0,84%, захворювання за класом травм, отруєнь та деяких наслідків дій зовнішніх чинників – на 0,84%. Слід зазначити, що 2016 року також спостерігалось і зниження рівнів первинної захворюваності порівняно з 2012 та 2015 роками за 12

класами хвороб. У 18 областях України рівень первинної захворюваності був вищим за загальноукраїнський (64242,4 на 100 тис. нас.). У розподілі рангових місць первинної захворюваності населення країни 2016 року змін не відбувалося [10]. Первинна захворюваність дорослого населення 2017 р. становила 48212,2 на 100 тис. нас., тобто знизившись на 9,35% порівняно з 2013 р. і на 2,75% – 2016 р. [4, 10, 11].

У структурі первинної захворюваності за основними класами хвороб 2017 року перше рейтингове місце посіли хвороби органів дихання (45,32%), друге – хвороби системи кровообігу (6,69%), третє – травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх чинників (6,38%), четверте – хвороби шкіри та підшкірної клітковини (5,88%), п'яте – хвороби ока та його придаткового апарату (5,13%). Найвищі рівні первинної захворюваності населення сформовано у Дніпропетровській області, м. Києві, в Івано-Франківській, Львівській, Чернігівській областях за найнижчих у Луганській та Херсонській областях [11].

Рівні захворюваності і поширеності хвороб у дітей 0-17 років 2017 року були високими: поширеність хвороб становила 1747,7 тис. на 1000 дітей відповідного віку, а захворюваність – 1291,7 тис.

Динаміка захворюваності дітей 0-17 років та поширеності хвороб мала хвилюподібний характер. Серед загальної популяції дітей за 5 років (2013-2017) спостерігалось зниження захворюваності і поширеності усіх класів хвороб. Більш інтенсивні темпи зниження поширеності хвороб характерні для деяких інфекційних та ендокринних хвороб, розладів харчування, порушення обміну речовин і розладів психіки і поведінки (на 7,2%; 7,1% і 8,2% відповідно), а

зниження захворюваності – розладів психіки і поведінки, хвороб системи кровообігу і ендокринних хвороб, розладів харчування та порушення обміну речовин (на 27,6%; 26,5% і 20,0% відповідно). На високих рівнях залишалася захворюваність дитячого населення соціально значимими хворобами – туберкульозом (11,7 на 1000 нас. 2013 р. і 11,6 – 2017 р.), злоякісними новоутвореннями (12,13 на 1000 тис. нас. 2013 р., 12,13 – 2017 р.).

Структура захворюваності дитячого населення суттєво не змінилася за ці роки. 2017 року традиційними були хвороби органів дихання (68,2%), хвороби шкіри та підшкірної клітковини (5,1%), деякі інфекційні та паразитарні хвороби (3,6%), хвороби органів травлення (3,5%), хвороби ока та його придаткового апарату (3,2%). Сумарна частка цих хвороб – 83,6%. Структура поширеності хвороб виявила переважно хвороби органів дихання (53,8%), травлення (6,4%), ока та його придаткового апарату (5,3%), хвороби шкіри та підшкірної клітковини (4,4%), кістково-м'язової системи та сполучної тканини (4,1%). Сумарна частка цих хвороб становила 74,0%. Найвищими були рівні захворюваності і поширеності хвороб у м. Києві, Київській, Житомирській, Івано-Франківській областях.

Частота захворюваності та поширеності хвороб в окремих вікових групах мала свої особливості. Захворюваність дітей першого року життя, 7-14 років, 15-17 років мала тенденцію до зменшення, при цьому захворюваність дітей підліткового віку була вищою, ніж у дітей 7-14 років, а поширеність хвороб зростала з віком за рахунок накопичення хронічних захворювань. До проблемних за станом здоров'я дитячого населення віднесені м. Київ, Київська, Житомирська та Івано-Франківська області, де 2017 року рівні захворюваності та по-

ширеності хвороб були найвищими в Україні. Таким чином, на тлі зменшення чисельності дитячого населення (7990,4 тис. дітей 0-17 років 2013 р. і 7615,6 тис. – 2017 р.) рівні захворюваності та поширеності хвороб залишаються високими [11].

Аналіз показників захворюваності на розлади психіки та поведінки за 2010-2012 роки свідчив про зниження показників захворюваності (2010 р. – 234,6 на 100 тис. нас.; 2011 р. – 232,2; 2012 р. – 227,5) порівняно з показниками 2007 і 2008 років (відповідно 242,3 і 249,2 на 100 тис. нас.) [6]. 2013 року захворюваність досягла 349,5 на 100 тис. нас., а у 2016-2017 роках знову знизилася до 307,0 і 300,9 відповідно. Рівень поширеності хвороб за класом розладів психіки та поведінки 2017 р. знизився на 13,30% порівняно з 2013 р. і на 0,69% – з 2016 р.

Щодо загальної популяції дитячого населення, то у 2013-2017 роках спостерігалася інтенсивне зниження темпів захворюваності та поширеності розладів психіки і поведінки (на 27,6% та 2%). При цьому у дітей 7-14 років в 1,3 рази, а у підлітків 15-17 років частіше реєстрували хвороби нервової системи, розлади психіки та поведінки [6, 8, 10, 11].

Висновки

Згідно з демографічними та статистичними даними МОЗ України у щорічних доповідях зазначено, що за роки незалежності України проблемам поліпшення здоров'я населення приділялося недостатньо уваги. Витрати на охорону здоров'я в Україні порівняно з європейськими державами низькі. Серед 45 країн Європи Україна за цим показником посідає 41 місце. Структура захворюваності за останні 10-15 років змінилася. Серед окремих вікових груп населення особливо тривогу викликають найменш захищені групи населення – діти та підлітки,

а також літні люди.

Реалізація державних і галузевих заходів з покращання здоров'я населення України, кардинальна перебудова суспільного світогляду щодо причин і наслідків значного погіршення здоров'я населення можуть радикальним способом вирішити проблеми збереження та зміцнення здоров'я як власного, так і суспільного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балакірева О.М., Бондар Т.В., Артюх О.Р. та ін. Стан та чинники здоров'я українських підлітків / ЮНІСЕФ ; Укр. ін-т соц. досліджень ім. О. Яременка. К., 2011. 172 с.
2. Генофонд і здоров'я: відтворення населення України / за ред. А.М. Сердюка, О.І. Тимченко. К. : Медінформ, 2006. 172 с.
3. Даниленко Г.М. Гігієнічні основи системної оптимізації формування здоров'я дітей в умовах загального навчального закладу: автореф. дис. ... доктора мед. наук 14.02.01. К., 2017. 40 с.
4. Дудник С.В., Кошеля І.І. Тенденції стану здоров'я населення України. *Україна. Здоров'я нації*. 2016. № 4 (40). С. 67-76.
5. Здоров'я-2020. Основи європейської політики та стратегія для ХХІ ст. Копенгаген : ЄРБ ВООЗ, 2013. 224 с.
6. Кривич І.П., Страшко С.В., Палієнко К.В., Гусева Г.М. Стан психічного здоров'я населення України та шлях його поліпшення. *Педагогіка здоров'я : зб. наук. пр. V Всеукраїнської науково-практ. конф., присвяч. 170-річчю з дня народження І.І. Мечникова*. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2015. С. 336-341.
7. Кривич І.П., Страшко С.В., Гусева Г.М., Чумак Ю.Ю. Аналіз стану здоров'я населення України за період її незалежності. *Здоров'я людини: теоретичні, практичні і методичні аспекти : Всеукраїнська науково-практ. конф.*

(17.11.2016 р.). Полтава, 2016. С. 85-91.

8. Хозбей М.К., Волошин П.В., Марута Н.О., Зінченко О.М., Петриченко О.О., Д'яченко Л.Ф. Стан психічного здоров'я населення та перспективи розвитку психіатричної допомоги в Україні. *Україна. Здоров'я нації*. 2012 (Тематичний номер, жовтень). С. 6-8.

9. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2012. МОЗ України ; ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України». Київ, 2013. 340 с.

10. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2016. МОЗ України ; ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України». Київ, 2017. 516 с.

11. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2017. МОЗ України ; ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України». Київ, 2018. 452 с.

REFERENCES

1. Balakireva O.M., Bondar T.V., Artiukh O.R. et al. Stan ta chynnyky zdorovia ukraïnskykh pidlitkiv [The State and Health Factors of the Ukrainian Adolescents]. UNICEF ; Ukrainian Institute for Social Research. Kyiv ; 2011: 172 p. (in Ukrainian).

2. Serdiuk A.M. and Timchenko O.I. (Eds.). Henofond i zdorovia: vidtvorennia naselennia Ukrainy [Gene Pool and Health: Reproduction of the Population in Ukraine]. Kyiv : Medinform ; 2006 : 172 p. (in Ukrainian).

3. Danylenko H.M. Hihienichni osnovy systemnoi optymizatsii formuvannia

zdorovia ditei v umovakh zahalnoho navchalnoho zakladu: avtoref. dys. ... doktora med. nauk [Hygienic Foundations for the Systemic Optimization of the Formation of the Children's Health under Conditions of Secondary Education Institution: Dr. Med. Sci. Dis. Abs.]. Kyiv ; 2017 : 40 p. (in Ukrainian).

4. Dudnyk S.V. and Koshelia I.I. Tendentsii stanu zdorovia naselennia Ukrainy [Tendencies of the State of Health of the Population in Ukraine]. *Ukraina. Zdorovia natsii*. 2016 ; 4 (40) : 67-76 (in Ukrainian).

5. Health 2020: the European Policy for Health and Well-Being. WHO; 2013 : 224 p.

6. Kryvykh I.P., Strashko S.V., Palienko K.V. and Huseva H.M. Stan psikhichnoho zdorovia naselennia Ukrainy ta shliakh yoho polipshennia [The State of Mental Health of the Population in Ukraine and the Ways for its Improvement]. In : *Pedahohika zdorovia : zb. nauk. pr. V Vseukraïnskoi naukovo-prakt. konf., prysviach. 170-richchiu z dnia narodzhennia I.I. Mechnykova [Pedagogy of Health: Proc. V All-Ukrainian Sci.-Pract. Conf. Devoted to the 170 Anniversary of I.I. Mechnykov]*. Kharkiv National Pedagogical University. Kharkiv ; 2015 : 336-341 (in Ukrainian).

7. Kryvykh I.P., Strashko S.V., Huseva H.M. and Chumak Yu.Yu. Analiz stanu zdorovia naselennia Ukrainy za period yii nezalezhnosti [Analysis of the Health State of the Population in Ukraine over the Period of its Independence]. In : *Zdorovia liudyny: teoretychni, praktychni i metodychni aspekty : Vseukraïnska naukovo-prakt. konf. [Human Health: Theoretical, Practical, and Methodical Aspects: All-Ukrainian Sci.-Pract. Conf. (November 17, 2016)]*. Poltava, Ukraine ; 2016 : 85-91 (in Ukrainian).

8. Khozbei M.K., Voloshyn P.V., Maruta N.O., Zinchenko O.M., Petrychenko O.O. and Diachenko L.F. Stan psikhichnoho zdorovia naselennia ta perspektyvy rozvytku psykhiatrychnoi dopomohy v Ukraini [The State of Mental Health of the Population and the Prospects for the Development of Psychiatric Care in Ukraine]. *Ukraina. Zdorovia natsii*. 2012. (Thematic Issue, October) : 6-8 (in Ukrainian).

9. Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naselennia, sanitarno-epidemiologichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy. 2012 [Annual Report on the Health State of the Population, Sanitary-and-Epidemiological Situation, and Results of the Activity of Health Care System of Ukraine. 2012]. Ministry of Health of Ukraine; SI «Ukrainian Institute for Strategic Research» . Kyiv; 2013 : 340 p. (in Ukrainian).

10. Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naselennia, sanitarno-epidemiologichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy. 2016 [Annual Report on the Health State of the Population, Sanitary-and-Epidemiological Situation and Results of the Activity of Health Care System of Ukraine. 2016]. Ministry of Health of Ukraine ; SI «Ukrainian Institute for Strategic Research» . Kyiv; 2017 : 516 p. (in Ukrainian).

11. Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naselennia, sanitarno-epidemiologichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy. 2017 [Annual Report on the Health State of the Population, Sanitary-and-Epidemiological Situation, and Results of the Activity of Health Care System of Ukraine. 2017] Ministry of Health of Ukraine; SI «Ukrainian Institute for Strategic Research». Kyiv; 2018: 452 p. (in Ukrainian).

Надійшло до редакції 14.01.2021